

Docentenhandleiding bij het lespakket 'Ridders van Gelre en ons Verloren Hertogdom'

Inhoud

Aanleiding.....	2
Aanpak.....	3
Inhoud lespakket.....	4
Vorbereiding en benodigdheden	4
Lesduur.....	4
Lesinhoud	5
Les 1: De Blijde Incomste.....	5
Les 2: Broedertwisten.....	5
Les 3: Slag om Grolle	5
Les 4: Wassenberg.....	6
Les 5: Gasthuizen.....	6
Les 6: Verwerkingsles	7
De scènes in het stripboek waaruit gekozen kan worden:	7
Tijdsverloop en aanpak	7
Colofon	8
Bijlage 1: De tien tijdvakken van de Rooy	9
Bijlage 2: Antwoordenblad bij het werkboek van de leerlingen	10

Beste leraar,

Hierbij ontvangt uw school gratis het lespakket bij het stripboek 'Ridders van Gelre en ons verloren Hertogdom'.

Aanleiding

Het stripboek en het lesmateriaal is ontwikkeld om kinderen van ca. 10 jaar en ouder in de provincie Gelderland bewust te maken van de geschiedenis van het Hertogdom Gelre, dat bestond van 1339 tot 1581. Het hertogdom strekte zich uit van Zwolle in het noorden tot Wassenberg in het zuiden, en van Zaltbommel in het westen tot Borculo in het oosten van het huidige Gelderland. Vooral in de middeleeuwen was het Hertogdom Gelre één van de belangrijkste en machtigste gebieden in het Heilige Roomse Rijk. Toch is deze belangrijke periode uit de geschiedenis relatief onbekend, zelfs bij inwoners van het voormalige hertogdom; het huidige Gelderland en Niederrhein.

Het geschiedonderwijs in Nederland en Duitsland wordt bovendien vanuit nationaal perspectief verteld. Voor kinderen in Gelderland en de Niederrhein betekent dit dat het verleden zich ver van de eigen woonomgeving afspeelt. Zij zijn zich niet bewust van de mooie gedeelde geschiedenis van het gebied: het voormalige hertogdom Gelre. We willen hierin verandering brengen met het stripboek en het lespakket!

Bij het ontwikkelen van het lesmateriaal is rekening gehouden met de tien tijdvakken van De Rooij. Het lesmateriaal gaat voornamelijk in op de tijd van Steden en Staten (1000-1500). Ook komen de tijd van Ontdekkers en Hervormers (1500-1600) en de tijd van Regenten en Vorsten (1600-1700) kort aan bod.

Aanpak

1. Start met een voorbereidende les. Maak bijvoorbeeld een klassikale woordweb. Vraag de leerlingen wat ze weten over de geschiedenis van Gelderland en het huidige Gelderland. Schrijf de woorden op het (digi)bord. De komende weken gaan we aan de slag met de geschiedenis van Gelderland.
2. Met behulp van het lespakket zijn 7 lessen van ongeveer een uur te vullen, inclusief voorbereidingsles en vewerkingsles. Elke inhoudelijke les start met het kijken van een van de filmpjes van de Ridders van Gelre. De filmpjes zijn genummerd op volgorde van kijken en via de playlist van het Cultuur- en ErfgoedLab af te spelen: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLSagcZ0sz-WJV3OQSFifQ51GV2nLJHd> O
3. Sluit af met de verwerkingsles waarbij leerlingen in groepjes een journaalitem maken over een van de onderwerpen die aan bod gekomen zijn.

Inhoud lespakket

Het lespakket bestaat uit:

- één gratis stripboek 'De Ridders van Gelre en ons Verloren Hertogdom' per basisschool toegestuurd t.a.v. de directie. Meer stripboeken zijn indien gewenst te bestellen op de website van het Cultuur- en Erfgoedlab, via <https://cultuurenerfgoedlab.nl/winkel/>.
- De rest van alle benodigdheden zijn te downloaden via cultuurenerfgoedlab.nl/educatie/:
  - Docentenhandleiding met antwoordenblad – deze heeft u nu voor zich
  - Digitale versie van het stripboek
  - Werkboek voor de leerlingen
  - Playlist naar de educatieve films:
https://www.youtube.com/playlist?list=PLSagcZOsz-WJV3OQSFIfQ51GV2nLJHd_O

Vorbereiding en benodigdheden

- Bij een aantal opdrachten gaan de leerlingen kleuren en tekenen. Per groep zijn kleurpotloden en/of stiften dus handig.
- Voor sommige opdrachten moeten de kinderen per groepje iets opzoeken op internet. Voor de kinderen die geen telefoon hebben, is het dan handig als er een tablet, laptop of computer voorhanden is.
- Voor de verwerkingsles maken kinderen zelf een 'journaal' waarin ze een scène uit het stripboek gaan naspelen. Omdat voor deze les extra tijd en dagen berekend zijn, kunnen leerlingen hiervoor zelf rekvisieten maken en/of van thuis spullen meebrengen. Suggestie: Eventueel zijn verkleedkleden in een verkleedkist voorhanden. Anders kunnen de kinderen dit wellicht van thuis meenemen.
- Voor sommige opdrachten moeten de kinderen iets opzoeken in het stripboek. Omdat er in groepen wordt gewerkt en er maar één stripboek per school is, is het stripboek ook digitaal beschikbaar gemaakt bij het lespakket.

Lesduur

Met het lesmateriaal kunnen er zeven lessen gegeven worden, de introductie les geeft u zelf. U kunt bijvoorbeeld starten met de vraag wat de kinderen van het Gelderland van vroeger weten en hiermee een zogenaamde woordenwolk maken.

Het lespakket bestaat uit vijf films die voorafgaand aan een les bekeken kunnen worden, waarna leerlingen zelfstandig aan de slag kunnen met de opdrachten in het werkboek. Elke film duurt ongeveer drie tot maximaal vijf minuten. U kunt met het materiaal een les vullen van ongeveer 1-1,5 uur. Dit is natuurlijk afhankelijk van hoe uitgebreid er op de opdrachten wordt ingegaan en hoe groot

de groepen zijn waarin gewerkt wordt. Voor de laatste opdracht van les vier gaan de kinderen een stamboom maken, hiervoor hebben ze waarschijnlijk hulp nodig van hun ouders. Het is dan wellicht handig de uitslag van de stambomen een volgende dag te bespreken, zodat de kinderen thuis navraag kunnen doen en eventueel foto's van thuis mee kunnen brengen. De grootte van de groepen kinderen staat niet vast. Aangeraden wordt drie tot zes kinderen per groep.

U sluit het lespakket af met de verwerkingsles. Hierbij gaan kinderen een eigen 'journaal' maken. Deze les zal qua voorbereiding waarschijnlijk iets langer duren en het filmen en presenteren van de filmpjes ook. Wellicht is het interessant om deze les te gebruiken als invulling van een culturele middag.

Het is aan u als docent om te bepalen hoe intensief en uitgebreid de opdrachten in uw les behandelt.

Lesinhoud

Les 1: De Blijde Incomste

In deze film gaat ridder Bas naar de viering van de Blijde Incomste georganiseerd door het Gebroeders van Limburg Festival in Nijmegen. Met de Blijde Incomste in 1388 vierde hertog Willem van Gelre dat hij de slag bij Niftrik (niet ver van Nijmegen) gewonnen had.

Kinderen leren door het kijken van de film en het maken van de bijbehorende opdrachten wanneer de Blijde Incomste was en bij welk tijdvak deze hoort. Ook de fabel over het ontstaan van het hertogdom door de draak van Gelre komt aan bod. Leerlingen leren wanneer de middeleeuwen zich afspeelden en wanneer in deze periode de Blijde Incomste was. Tevens krijgen leerlingen geografisch besef: ze leren waar Nijmegen ligt ten opzichte van hun eigen woonomgeving. Ze komen erachter wat voor functie en betekenis een familiewapen had, gaan hier zelf creatief mee aan de slag en kunnen beeldmerken koppelen aan het hedendaags gebruik van symbolen.

Les 2: Broedertwisten

In deze film gaat ridder Bas langs bij een middeleeuws riddertoernooi en kampement bij Kasteel Doorwerth, nabij Arnhem. Expert Bart vertelt Bas meer over de strijd tussen de Bronckhorster en Heeckerense families. Deze oude families zetten hun vete voort via de broederstrijd tussen de broers Eduard en Reinout van Gelre over de opvolging van hun vader als hertog van Gelre.

Kinderen leren door het kijken van de film en het maken van de bijbehorende opdrachten wat een twist inhoudt en waarover de ruzie tussen Reinout en Eduard van Gelre ging. Leerlingen krijgen een beeld van het leven in de middeleeuwen en leren wat een ridder voor uitrusting had.

Les 3: Slag om Grolle

In deze film gaan ridders Bas en René naar Groenlo, waar elke twee jaar tijdens het gelijknamige festival de Slag om Grolle uit 1627 door reenactors wordt nagespeeld. Vanuit de nationale

geschiedver­tel­ling wordt prins Frederik Hendrik van Oranje als een held neergezet die Groenlo heeft bevrijd van de katholieke Spanjaarden. In werkelijkheid lag dit genuanceerder, omdat het overgrote deel van de bevolking in het gebied katholiek was en de Spanjaarden niet als bezetters zag. Ridders Bas en René praten met de ‘soldaten’ om te horen wat hun mening hierover is. Hendrik van den Bergh, de kasteelheer van Huis Bergh en de legerleider van het Spaanse leger, vertelt hoe de slag is verlopen.

Kinderen leren door het kijken van de film en het maken van de bijbehorende opdrachten wat de verschillende partijen en belangen waren in de Tachtigjarige Oorlog en specifiek tijdens de Slag om Grolle en wat de rollen waren van Frederik Hendrik en Hendrik van den Bergh. Leerlingen krijgen een beeld hoe het eraan toe ging tijdens een veldslag in de middeleeuwen en vroegmoderne tijd. Ze zoeken op hoe een stad in de loop der eeuwen kan veranderen en denken na over hun eigen woonplaats.

Les 4: Wassenberg

In deze film gaat ridder Bas samen met bijzonder hoogleraar in de Gelderse geschiedenis Dolly Verhoeven naar het Duitse Wassenberg, niet ver van Roermond. Hier ligt in de St. Georgkirche het graf van graaf Gerard I van Gelre en Wassenberg. Hij had als bijnaam Gerard de Lange. Dit komt omdat Gerard voor middeleeuwse begrippen tamelijk lang was: 1,85 m.

Kinderen leren door het kijken van de film en het maken van de bijbehorende opdrachten waar de oorsprong van het hertogdom Gelre ligt. Ze plaatsen de oorsprong van het hertogdom op de tijdlijn. Tevens denken leerlingen na over de ligging van Wassenberg ten opzichte van hun eigen woonplaats. Er wordt uitgelegd hoe mensen in de middeleeuwen aan bijnamen kwamen en wat de functie was van bidden. Tevens komen leerlingen erachter wat een stamboom precies is en maken ze deze zelf.

LET OP: hiervoor hebben de kinderen waarschijnlijk informatie nodig van hun ouders/verzorgers. Laat dan deze opdracht afmaken in een volgende les.

Les 5: Gasthuizen

In deze film gaat ridder René langs bij het Sint-Peters Gasthuis in Arnhem, de oudste zorginstelling van Nederland. Het gasthuis is tevens het oudste gebouw van Arnhem en staat geregistreerd als Rijksmonument. Ria leidt René rond en vertelt meer over de zeven werken van barmhartigheid en de functie van het gasthuis tijdens de middeleeuwen en nu.

Kinderen leren door het kijken van de film en het maken van de bijbehorende opdrachten over de geschiedenis van het oudste gebouw van Arnhem en over oude gebouwen c.q. Rijksmonumenten in hun eigen woonomgeving. Tevens wordt duidelijk wat de zeven werken van barmhartigheid inhouden. Leerlingen komen meer te weten over de functies van een gasthuis in de middeleeuwen en wat een beschermheilige voor middeleeuwse mensen betekende. Duidelijk wordt wat de

geestelijkheid was in de middeleeuwen en leerlingen versieren zelf een letter om erachter te komen wat voor monnikenwerk het was om een boek te verluchten.

Les 6: Verwerkingsles

In deze les gaan de leerlingen de opgedane kennis verwerken in een eigengemaakt 'videojournaal' of vlog. De leerlingen spelen een gebeurtenis uit het stripboek na. Een leerling is de 'verslaggever' die de anderen interviewt. De bedoeling van het journaal is dat duidelijk wordt waar de verslaggever is, in welk jaartal of tijdsperiode het verhaal zich afspeelt, wat de personen aan het doen zijn en waarom ze dat doen. Hiervoor gebruiken de leerlingen een eigen mobiel of camera voor het filmen. Ook voor eventuele benodigde rekwisieten en kleding zorgen de leerlingen zelf. Een filmpje kan ongeveer 5 minuten duren.

De scènes in het stripboek waaruit gekozen kan worden:

- De draak van Gelre (p. 7-8)
- Het huwelijk tussen Gerard II en Ermgard van Zutphen in 1118 (p. 12)
- Reinald II promoveert van graaf tot hertog door de paus in 1339 (p. 20)
- De Broedertwist; De slag bij Tiel uit 1361 (p. 23)
- De Blijde Incomste in 1388 (p. 25)
- Arnold van Egmond wordt ontvoerd in 1465 (p. 30)
- Karel de Stoute verovert het hertogdom Gelre in 1473 (p. 31-32)

Tijdsverloop en aanpak

Elk groepje heeft een eigen scène. Mits het uitkomt met het aantal groepen, worden er geen scènes dubbel gespeeld door groepjes. Als voorbereiding voor het filmen kunt u de volgende activiteiten in de klas indelen: de scène wordt gekozen, de rolverdeling wordt gemaakt, de verhaallijn wordt bedacht en er worden op school en thuis eventuele rekwisieten gezocht en gemaakt. Thuis kunnen de leerlingen zelfstandig verder werken aan het maken of vinden van rekwisieten. De volgende dag zal er gefilmd worden. U kunt hiervoor een uur voor rekenen, al naar gelang de beschikbare tijd binnen het lesprogramma. De films worden gestuurd naar de leerkracht en worden klassikaal gepresenteerd.

Colofon

Tekst en beeldredactie: Stichting Cultuur- en Erfgoedlab (Bibi Bodegom)

Videomateriaal: tv serie 'Ridders van Gelre' van Omroep Gelderland

Videoredactie: Gedo van der Zee

Uitgever: Stichting Cultuur-en Erfgoedlab

Lay-out werkboek leerlingen: SW Studio

Het project Grenzeloos Gelre wordt in het kader van het INTERREG-programma Deutschland-Nederland uitgevoerd en door de Euregio Rijn-Waal ondersteund. Dit lesmateriaal is tot stand gekomen dankzij ondersteuning van het Prins Bernhard Cultuurfonds en Provincie Gelderland. Het concept en de televisieserie 'de Ridders van Gelre' is bedacht door René Arendsen en Bas Steman en is zodoende het intellectueel eigendom van voorgenoemden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het project 'Grenzeloos Gelre' en het daarbij horende lesmateriaal is tot stand gekomen dankzij de partners en financiers:

Bijlage 1: De tien tijdvakken van de Rooy

Volgens de commissie de Rooy, een initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, moet het ontwikkelen van historisch besef centraal komen te staan in het geschiedenisonderwijs. Daarbij gaat het om een combinatie van kennis, inzicht en toepasbaarheid. Om dit te vergemakkelijken wordt de geschiedenis ingedeeld in tien tijdvakken. Van de basisschool tot de eindexamens in het voortgezet onderwijs komt er een samenhangend en doorlopend programma voor het geschiedenisonderwijs.

De commissie stelt voor in het nieuwe geschiedenisonderwijs het ontwikkelen van historisch besef centraal te stellen. Bij historisch besef gaat het niet om uitsluitend feitenkennis, maar staat de combinatie van kennis, inzicht en toepasbaarheid centraal. Chronologisch besef is hiervoor een voorwaarde. Om het historisch besef te bevorderen komt er voor alle onderwijsvormen een gemeenschappelijk kader dat de leerlingen kunnen gebruiken om personen, gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen historisch te plaatsen. Daarom stelt de commissie voor het geschiedenisonderwijs in te delen in tien overzichtelijke tijdvakken.

De tien tijdvakken worden in elke onderwijsvorm opnieuw aangeboden en telkens meer verdiept en uitgewerkt. De herhaling moet ervoor zorgen dat het chronologisch besef beter beklijft. Leerlingen moeten beschikken over kennis van de tijdvakken, die daarmee een oriënterende functie hebben. Met deze kennis leren zij ontwikkelingen in het juiste historisch perspectief te plaatsen.

De namen van de tijdvakken geven telkens twee kenmerkende aspecten van het tijdvak weer:

Tijd van		
Jagers en Boeren	Prehistorie	Tot 3000 v. Chr.
Grieken en Romeinen	Oudheid	3000 v. Chr. tot 500 na Chr.
Monniken en Ridders	Vroege middeleeuwen	500 tot 1000
Steden en Staten	Hoge en late middeleeuwen	1000 tot 1500
Ontdekkers en Hervormers	Renaissance/reformatie	1500 tot 1600
Regenten en Vorsten	Gouden Eeuw	1600 tot 1700
Pruiken en revoluties	Verlichting	1700 tot 1800
Burgers en Stoommachines	Industrialisatie	1800 tot 1900
De wereldoorlogen	Eerste helft twintigste eeuw	1900 tot 1950
Televisie en Computer	Tweede helft twintigste eeuw	1950 tot heden

Bijlage 2: Antwoordenblad bij het werkboek van de leerlingen

Film 1.

1. De Stevenskerk stond middenin het schootveld van de burcht en zo kon graaf Otto de burcht – en de stad - niet goed verdedigen
2. Leerlingen zoeken zelf hun woonplaats op en maken deze op de kaart van het Hertogdom Gelre
3. Tijd van Steden en Staten. Leerlingen kleuren dit tijdvak in en zetten pijl bij 1388
4. Geestelijken, adel en burgerij
5. Bibi vertelt over de legende van de draak. In geldern leefde eens een draak die door de dappere ridders Wichard en Lupold gedood werd. Vlak voordat de draak stierf, brulde hij nog één keer: “GELREEEE!”. Op de plek waar de draak stierf bouwden de ridders een kasteel dat zij vernoemden naar de brul van de draak. Zo komt het hertogdom Gelre aan zijn naam.
6. De leerlingen maken zelf een wapen en kleuren deze in

Film 2.

1. Kwartier Arnhem
2. De leerlingen zetten een pijl bij 1350 en 1361 in de tijd van Steden en Staten
3. Een twist is een geschil of ruzie tussen twee personen of groepen.
4. Ze wilden allebei hun vader opvolgen als hertog van Gelre.
5. Reinald en Eduard vochten bij de slag om Tiel in 1361
6. In Kasteel Nijenbeek in Voorst, vlakbij Zutphen, dat nu een ruïne is. Dit staat op pagina 21 van het stripboek.
7. Deze man is een smid. Tegenwoordig bestaat dit beroep nog steeds, maar het is veel zeldzamer nu. We kennen bijvoorbeeld nog de hoefsmid voor het beslaan van paarden.
8. 1= helm, 2=schild, 3=zwaard, 4=paard, 5=lans, 6=maliënkolder

Film 3.

1. Leerlingen zoeken de naam van hun eigen dorp of stad op
2. Leerlingen tekenen de Tachtigjarige Oorlog in op de tijdbalk. De Tachtigjarige Oorlog was een strijd in de Nederlanden die in 1568 begon en eindigde in 1648. Dit vond plaats in de twee tijdvakken ‘Ontdekkers en hervormers’ en ‘Regenten en vorsten’. De Slag om Grolle vond plaats in 1627.
3. Op de kaart van Groenlo van 1606 heeft Groenlo een vijfhoekige vorm met 5 verdedigingswerken op elke hoek van de stad met daaromheen een gracht. Op de kaart uit

1698 heeft Groenlo een stervorm met 6 verdedigingswerken op de punten. Daarom heen ligt een gracht waarin 12 nieuwe verdedigingswerken zijn aangelegd.

4. Frederik Hendrik werd de Stedendwinger genoemd omdat hij veel steden heroverde op de Spanjaarden. Deze kwamen weer in handen van het Staatse leger.
5. Veel katholieke kloosters werden gesloopt. De katholieken werden verjaagd of met geweld bekeerd tot het protestantisme en soms zelfs vermoord. Zo vermoorden de soldaten van Willem van Oranje twaalf monniken in Roermond.
6. De soldaat vecht in het Staatse leger omdat hij meer geld betaald krijgt dan wanneer hij in het Spaanse leger zou dienen.
7. René en Bas roepen Boe tegen de Hollanders omdat de ridders als nazaten van de Hertog van Gelre het staatse leger beschouwen als gewelddadige veroveraars die het begin van de ondergang van het Hertogdom Gelre hebben veroorzaakt

Film 4.

1. Wassenberg ligt helemaal onderin het Hertogdom Gelre, vlakbij Roermond. De leerlingen zoeken hierna hun eigen woonplaats op.
2. De leerlingen geven de periode van de middeleeuwen van 500-1500 aan op de tijdbalk van werkblad 1. Het begin van het Hertogdom Gelre in 1033 wordt met een pijltje aangegeven.
3. Het Hertogdom Gelre bevond zich in de huidige provincie Gelderland, een stukje van Noord-Brabant (de Brabantse steden Grave en Cuijk hoorden 100 jaar ook bij het Hertogdom Gelre) en een groot stuk van de provincie Limburg en een stuk van het aangrenzende gebied in Duitsland.
4. Hij heette de Lamme omdat hij een klompvoet had. Dit zie je op pagina 15: één van zijn voeten is een stuk groter dan de andere.
5. Doe en bespreek opdracht
6. Gerard I van Gelre is de eerste hertog van Gelre in de stamboom en het vierde vierkantje vanaf boven gezien. Zijn vrouw was Clementia van Poitou. Gerard de Lange is geboren in 1060. Karel van Gelre is geboren in 1467. Er zitten 407 jaren tussen geboortes van deze twee hertogen.
7. Leerlingen gaan aan de slag met het maken van een eigen stamboom.

Film 5.

1. Officieel is een rijksmonument in Nederland een zaak (een bouwwerk of object, of het restant daarvan) die van algemeen belang is wegens de schoonheid, de betekenis voor de wetenschap of de cultuurhistorische waarde. Oftewel een bijzonder mooi oud gebouw, ruïne of plek die we belangrijk vinden, goed willen bewaren en beschermen.
2. De leerlingen markeren het jaartal 1246 op de tijdbalk van werkblad 1.

3. Sint Catharina van Alexandrië beschermt tegen de pest. Sint Antonius van Egypte beschermt tegen de pest en ziekten. Men ging er in de middeleeuwen van uit dat deze heiligen zouden helpen bij ziektes en aandoeningen.
4. Ja, dat zijn bijvoorbeeld mensen die op de vlucht zijn voor oorlog of geweld in hun eigen land en in een ander land asiel zoeken. Hier zijn in Nederland asielzoekerscentra of opvangcentra of asielcentra voor gemaakt. Ook zijn er daklozen in Nederland, mensen zonder vaste woning, die onderdak kunnen vinden bij daklozencentra. Mensen die ziek zijn of gewond gaan tegenwoordig naar het ziekenhuis, of als het niet al te ernstig is naar de huisarts.
5. Doe opdracht waarbij de leerlingen de werken van barmhartigheid verbinden aan het juiste schilderij